

När bostäder fördelas efter köpkraft blir allt fler bostadslösa

Ur antologin [Den kantstötta välfärden](#).

I *Den ofärdiga välfärden* skriver författarna Gunnar och Maj-Britt Inghe om den svårartade trångboddheten och bostadslösheten i mitten av 1960-talet. Problem som är minst lika aktuella nu som för femtio år sedan. Men de lösningar som provas och diskuteras idag är radikalt annorlunda.

För att lösa problemen på bostadsmarknaden föreslog Gunnar och Maj-Britt Inghe ett tak för hur stora lägenheter små hushåll skulle kunna få, att (alla) bostäder skulle fördelas efter behov av kommunala bostadsförmedlingar, samt att samtliga bostäder skulle ägas av samhället:

"Det är troligt att en hård bostadsransonering – det vill säga en maximering av lägenheternas storlek med hänsyn till antalet invånare – skulle framtvinga en omfördelning av bostadsbeståndet efter behov, vilken i ett slag skulle ge även helt bostadslösa utrymme. Även frågan om obligatorisk kommunal bostadsförmedling aktualiseras. Nu är en stor del av lägenhetsmarknaden undandragen de kommunala bostadsförmedlingarna. Kanske det också blir nödvändigt att fördela tillgängliga bostäder uteslutande efter behov och inte efter väntetiden i kön. /.../ Det kan till och med diskuteras om inte hela bostadsbeståndet borde överföras i det allmännas ägo" (Inghe & Inghe 1967/68, s. 100).

En sådan "omfördelning av bostadsbeståndet efter behov" framstår idag som ett smått exotiskt mål för bostadspolitiken, som numera bara syftar till "väl fungerande bostadsmarknader". Det illustrerar den stora ideologiska förskjutning som ägt rum i bostadsdebatten under det gångna halvsekle.

Idag är vanliga förslag för att minska bostadslösheten att införa marknadshyror och att ytterligare sänka skatten på vinster av försäljning och uthyrning av bostäder. Många hyresvärdar anger en nedre inkomstgräns och ibland också en övre gräns för antalet personer för att acceptera hushåll som hyresgäster, medan de allra flesta större bostäder bara finns att köpa till priser som förutsätter höga inkomster eller stora kapitaltillgångar.

För att alla få lägenheter att förmedla åtar sig det fåtal bostadsförmedlingar som finns i landet att granska, sortera och värdera de bostadssökande och att bara erbjuda lägenheter till hushåll som svarar mot hyresvärdarnas önskemål och krav.

Varje samhälle måste ta ställning till hur olika varor och tjänster ska fördelas på ett effektivt och rättvist sätt. Vissa välfärdstjänster, som vård och omsorg, fördelas traditionellt efter behov, medan de flesta varor fördelas på en marknad, där den som betalar bäst får den mest eftertraktade produkten. På bostadsmarknaden har den enskildes rätt och behov alltmer fått ge vika för marknaden som fördelningsprincip.

Två tredjedelar av bostäderna – alla villor och bostadsrätter - – säljs på marknaden till högstbudande, och dagens subventioner går främst till ägare av bostäder, inte till hyresgäster. Hyresvärdar bestämmer själva sin uthyrningspolicy, där goda referenser, fast inkomst samt avsaknad av hyresskulder och betalningsanmärkningar ofta utgör villkor för att godkännas som hyresgäst. Så kallade presumtionshyror garanterar hyresvärderna kostnadstäckning och avkastning för nybyggda fastigheter i 15 år.

Numera måste även kommunala bostadsföretag drivas "affärsmässigt", vilket lett till högre trösklar och hyror också inom allmännyttan. Även om socialtjänsten erbjuder logi eller tillfälligt boende till en del av de mest utsatta bostadslösa, har ansvaret för att tillgodose befolkningens

behov av bostäder förskjutits från staten till kommunen och vidare till den enskilda individen. Makten att fördela lägenheter har däremot samlats hos fastigheternas ägare.

Marknadsprincipen bygger på att alla aktörer agerar utifrån sina egna ekonomiska intressen och rättfärdigas av idén om valfrihet. Men de senaste decennierna har den ekonomiska ojämlikheten ökat kraftigt i Sverige, samtidigt som bostadsbristen blivit alltmer akut. De bostadslösa kan inte betala för, och därmed inte "efterfråga" de bostäder som byggs eller säljs. Det har blivit olönsamt, och därför ointressant, för både privata och kommunala bostadsföretag att investera i bostäder med låga hyror, så länge det finns köpstarka bostadssökande. Valfrihet finns bara för de resursstarka.

Att marknaden inte själv kan minska bostadslösheten eller fördela bostadsbeståndet på ett rättvist eller för samhället effektivt sätt slog den Bostadssociala utredningen fast redan på 1940-talet. Den förordade istället en socialt hållbar bostadspolitik som skulle säkra alla invånares rätt till goda bostäder de hade råd med. I takt med att denna politik realiserades under de följande decennierna minskade också bostadsproblemen påtagligt.

Trångboddheten och bostadslösheten var betydligt mindre och bostadsköerna kortare på 1980-talet, då bostadsförmedlingarna också fick vissa möjligheter att förmedla privata hyresrätter för att motverka hemlöshet och segregation. Var fjärde bostad ägdes på den tiden av allmännyttan, och lediga lägenheter fördelades efter kötid men med möjlighet till förtur av sociala eller medicinska skäl.

Bostadslösa fick på det viset vanligen förstahandskontrakt även om de saknade förvärvsinkomster och referenser, och bostadsbidragen var tillräckligt höga för att en arbetslös, ensamstående trebarnsmamma kunde få och behålla en tre- eller fyrrumslägenhet. Socialtjänsten hade ännu inte blivit hyresvärd.

Men från och med början av 1990-talet kom allt detta att förändras när bostadspolitiken nedmonterades i linje med en nyliberal ideologi. Trots att vår genomsnittliga levnadsnivå och bostadsstandard idag är oerhört mycket högre än på 1980-talet, är andelen hushåll som saknar egen bostad betydligt större än då, och allt fler hyresgäster saknar besittningsskydd till sina bostäder.

Det är denna påtagliga och dramatiska förändring mot en omfördelning av bostadsbeståndet efter betalningsförmåga, och dess konsekvenser i form av ökad bostadslöshet, trångboddhet och segregation, som jag försökt beskriva och förklara i mitt kapitel i *Den kantstötta välfärden*.

Text: Ingrid Sahlin

professor i socialt arbete vid Lunds universitet

Bild: Frans Oddner

Ovanstående text finns i en längre version i den nyutkomna antologin [Den kantstötta välfärden](#), med Hans Swärd som redaktör, utgiven av Studentlitteratur. SocialPolitik kommer att publicera alla antologins texter i korta versioner.

I slutet av 1960-talet, under rekordåren i svensk ekonomi, kom *Den ofärdiga välfärden* ut. Boken såldes i rekordupplagor och gjorde starkt avtryck i debatten om välfärdssamhället. Den blev en temperaturmätare på dåtidens välfärd och dess brister.

Nu har ett antal välfärdsforskare från flera olika discipliner gått samman för att analysera vad som hänt med utvecklingen på ett antal välfärdsområden under det gångna halvsekle. Vilka luckor finns det i välfärden i dag? Vilka grupper känner främlingskap i det moderna samhället? Vilka ny- (gamla) utmaningar ställs välfärden inför? Vilka bilder ges av svensk välfärd i en tid då fakta tycks få allt mindre utrymme?

